

ТЕОРЕТИЧНИ И МЕТОДОЛОГИЧНИ ПРОБЛЕМИ НА БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЧЕСКА ЛИНГВИСТИКА (ПРЕДВЪЗРАЖДАНЕ И ВЪЗРАЖДАНЕ)

Диана Иванова

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

В рамките на традиционните Паисиеви четения на Филологическия факултет при Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ се проведе поредната кръгла маса под наслов „Теоретични и методологични проблеми на българската историческа лингвистика (Предвъзраждане и Възраждане)“. Тя събра изявени учени и млади специалисти от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, Познанския университет „А. Мицкевич“, Университета в Лодз. Задочно участваха и преподаватели от Югозападния университет „Неофит Рилски“ и Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“.

В приветственото слово към участниците се направи ретроспекция към проведената през 2015 г. кръгла маса на тема „Българският език в балкански и славянски контекст (Предвъзраждане и Възраждане)“, чиято цел беше да се активизират научните търсения в по-широк темпорален отрязък. Подчерта се значението на кръглата маса, по време на която се изнесоха редица непознати и по-малко познати източници и факти в областта на историческата лингвистика, направи се нов прочит на някои недостатъчно изяснени проблеми и битувачи остарели тези, предложи се осъвременяване на определени термини с оглед на актуалната езикова реалност и постиженията на съвременната наука.

Запазвайки същата темпорална рамка – Предвъзраждане и Възраждане, в концептуалната рамка на кръглата маса – 2016, се включиха нови тематични области, като се постави акцент върху актуални теоретични проблеми, съотнесени към прагматиката на научното изследване и на преподаването в областта на българската историческа лингвистика,

На тази проблематика беше посветен встъпителният доклад на Диана Иванова *Актуални проблеми на българската историческа лингвистика (Предвъзраждане и Възраждане)* – теоретични и прагматични аспекти, в който се очертаха най-

важните задачи и предизвикателства пред българската историческа лингвистика в настоящия етап от нейното развитие. Като се посочи направеното през последните 2 – 3 десетилетия в тази област, засвидетелствано в множеството отпечатани книги, защитени дисертации и научни статии, се изтъкна необходимостта да се продължи насоката на търсене и откривателство на непроучени тематични области, на нови извори на изследване.

Като предстоящи за историческата лингвистика се посочиха следните задачи: разширяване обхвата на изворовия материал чрез проучване на сбирки на значими (пред)възрожденски деятели и институции: обществени, училищни и частни библиотеки, читалища, просветни и културни организации, дружества, манастири, църкви и др.; изследване на ръкописни и старопечатни книги, архивни материали и документи: устави, мемоари, дневници, епистоларно наследство. Отчетени бяха мястото и ролята на дигитализацията на писмените паметници, което улеснява изследователската работа и преподаването.

В доклада се очертаха основните дискуссионни полета според предварително заявените теми на кръглата маса, а именно:

- Преводната рецепция (върху материали от близкородствени езици);
- Проблеми на съпоставителното изследване на славянските книжовни езици в диахрония;
- Проблеми на лингвистичните изследвания на славянските палеотипи;
- Въпроси на книжовноезиковото строителство през Българското възраждане;
- За пътищата и начините на създаване на националната ни следосвобожденска митология.

Съпоставителните изследвания на южнославянските езици и този път намериха трайно място в дискусиите. Найда Иванова изнесе нови факти, свързани със южнославянските книжовноезикови и културни контакти в исторически план, които много добре се вписаха в съдържанието и целите на нашата научна среща. В своето изложение (*Подходи при транслатоложката интерпретация на възрожденски текстове в сферата на сръбско-българските книжовноезикови и културни контакти*) авторката разглежда спецификите на превеждане на стари текстове от черковнославянски и славяносръбски на съвременен български език. Конкретният анализ беше направен на основата на българската рецепция на раздела, посветен на историята на България, от познатото и високо оценено през Възраждането съчинение на Йован Раич *История разных славенских народов, нашаче болгар, хорватов и сербов* (1794 – 1795).

В експозето на Иван Петров (*Старопечатни кирилски южнославянски извори и тяхното значение в палеославистични и диахронни лингвистични изследвания*) бяха представени важни въпроси, свързани със старопечатните кирилски южнославянски издания, по които е необходимо да се работи в бъдеще, а именно: тяхното пълно каталогизиране, периодизация, систематизация, класификация, да се внедрява адекватна терминологизация в тази насока и да се разширяват линг-

вистичните анализи в контекста на историята на езика. Авторът посочи и други методологически проблеми и задачи в областта на историческата лингвистика по отношение на проучването на палеотипите като изворов материал.

Интересни виждания с оглед на възможностите, които ни предоставят метатекстовете към ръкописните паметници (глоси, приписки и др.) за установяване на реалното звучене на речта през минали епохи, както и тяхното групиране по определени критерии, представи Мариола Миколайчак (*O możliwościach badania glos i marginaliów z perspektywy oralności*).

Изследване, отнасящо до по-ранния период от развитието на българския книжовен език, представи Петя Карамфилова, която се спира на някои езикови черти на Дионисиевия превод на антиюдейските слова на Йоан Златоуст (*Съществителни имена за лица от глаголна основа (nomina agentis) в Дионисиевия превод на антиюдейските слова на Йоан Златоуст*), и по-конкретно върху словообразуването и семантиката на съществителните имена за лица от глаголна основа (*nomina agentis*). Лексемите бяха разгледани в съпоставка с класическите старобългарски паметници, произведения от старобългарската епоха, достигнали до нас с по-късни преписи, съвременни на Дионисиевия превод преводни и оригинални творби. Анализът на Ц. Иванова в исторически план засяга функционирането на определени словообразователни типове при съществителните имена в българския език в съпоставка с църковнославянски, руски и сръбско-хърватски (*Динамика в статуса на суфиксите -тел и -ар в книжовноезиковата норма: български vs църковнославянски/ руски и сръбско-хърватски*).

Проблемите на езиковото строителство през XIX век също бяха предмет на дискусия, в която се засегнаха въпроси, свързани с развитието и усъвършенстването на книжовния език благодарение на усилията на възрожденските просветители – учители, учебникари, граматичи, преводачи. Очерта се пътят на постепенното изграждане на граматичното познание през Възраждането, за отношението *книжовен език – диалекти* през XIX в. и се посочиха онези значими фактори, способствали за формирането на книжовния ни език. Именно върху типологичните черти на формирането на новобългарския книжовен език се спира в доклада си Надка Николова (*Характерни черти на формирането на новобългарския книжовен език*).

Конкретни примери за състоянието на устната българска реч през XIX в. (върху материали от разговорник от 1850 г.) съдържа докладът на Лилия Илиева, от който придобиваме представа какъв е бил езикът на възрожденския ни елит (*Езиковият чар на висшето общество – по материали от 1850 година*).

Към групата доклади, представящи втората половина на XIX в., е и докладът на Мария Мицкова, която разгледа интереса на възрожденските ни книжовници – в лицето на известния фолклорист и етнограф Васил Д. Чолаков, към диалектната реч. Тя сподели наблюденията си върху събирателската му дейност и опита му за записване и описание на диалектната реч – една важна крачка по пътя на полагане основите на българската диалектология (*Книжовната дей-*

ност на Васил Д. Чолаков в контекста на диалектоложките проучвания през Възраждането).

Особен интерес предизвика и изложението на Елена Гетова (*Драмата „Хаджи Димитър Ясенев“ от Любен Каравелов и нейната сценична история*), която с много примери и факти отхвърли описани в литературата, но исторически несъстоятелни събития, като очерта пътя и начините, по които се създават националните ни митове в следосвобожденския период.

Въпреки че теоретичният акцент в изследванията беше преобладаващ, съгласно заявената тематика имаше и доклади, които едновременно с теоретичните постановки включваха и прагматичен аспект. И това беше един от акцентите в работата на кръглата маса – да се подчертае, че еднакво важно е не само какво се преподава, но и как се преподава. Сподели се фактът, че фокусирайки се предимно върху научното съдържание, често се загърбва въпросът за най-уместното му практическо приложение. Опити си в това отношение сподели в доклада си М. Куршумова, въпрос, по който също се дискутира (*Периодизацията на българския книжовен език и нейната прагматика като елемент в обучението по история на новобългарския книжовен език*).

Като обобщение можем да отбележим, че и на кръглата маса – 2016 г., се изнесоха непознати интересни факти, свързани с историята на българския книжовен език; изтъкна се значението на преводната рецепция за откриване и осъзнаване на националната специфика на родния език, както общото и различното с близкородствените езици; предложиха се надеждни критерии при проучването на славянските палеотипи; изтъкна се необходимостта от прецизиране и доуточняване на значението на някои термини, дадоха се прагматични насоки за преподаване на определени теми в историческата лингвистика; коригираха се някои неуточнени исторически данни – повод за създаване на следосвобожденски национални митове; представиха се диалектоложките търсения и филологическите представи на възрожденските ни книжовници, търсещи пътя към единен и общ книжовен език за всички българи.

Най-ценното при провеждането на кръглата маса бяха обмяната на опит и дискусиите, в които се представиха различни гледни точки, обективни тези и надеждни аргументи за доказване на научната истина.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PROBLEMS OF BULGARIAN HISTORICAL LINGUISTICS (PRE-REVIVAL AND REVIVAL)

✉ **Prof. Diana Ivanova, DSc.**
Bulgarian Language Department
Paisii Hilendarski University
Plovdiv, Bulgaria
E-mail: dpivanova@abv.bg